

CONSERVAREA ȘI RESTAURAREA COLECȚIILOR CU SUPORT PAPETAR PRIN TEHNICI DE ÎNTREGIRE

Elena PANAIT-PÎRĂU

Conservarea preventivă a colecțiilor de bibliotecă

În ultimii ani, conceptul de conservare și-a modificat parametrii, trecându-se de la utilizarea tehnologiei excesive la cea minimă.

Conservatorii și bibliotecarii moderni preferă modelele mai simple, mai puțin costisitoare. În conservare, s-a trecut de la tratamentul curativ la programe de tratament preventiv de păstrare. Mai multe țări au publicat standardele pentru depozitarea publicațiilor de bibliotecă și arhivă.

Alocarea fondurilor pentru conservarea preventivă, pe de o parte, pentru conservarea activă, pe de altă parte, este determinată în principal de condiția materialului și de gradul său de utilizare. O bibliotecă sau o arhivă cu grad mic de folosire a colecțiilor, care deține documente vechi, pe suport de pergament sau pe suport textil, își poate permite să-și canalizeze finanțarea spre zona de depozitare. O colecție intens utilizată, din

sec.XIX și XX, pe hârtie subțire, cu legături fragile, va trebui să alocă fonduri de conservare atât pentru aprovizionarea cu copii, cât și pentru tratarea originalelor.

Îngrijirea și depozitarea cărților este de cea mai mare importanță, având în vedere păstrarea lor pentru posteritate. S-a constatat o rezistență mai mare la distrugerea prin îmbătrânire a cărților vechi decât a celor publicate de la începutul secolului XX încoace.

Cauzele care contribuie la deteriorarea cărților moderne sunt: hârtia ieftină (de calitate inferioară), cartoanele acide utilizate la coperti, precum și utilizarea copertilor broșate, asemănătoare copertilor pânzate. Unele cărți moderne au corpul de file lipit în bloc, cu clei sintetic, fie împărțit în fascicule, dar cusute fără panglici. Sunt puține speranțe să fie păstrate în timp astfel de cărți.

Plecând de la ideea susținută de Paul Corenaus că restaurarea în sine este „un accident în viața unui bun cultural”¹ se poate afirma că trebuie rezolvate, în primul rând,

1. Paul Corenaus, *La preservation des biens culturels*, Lausanne, 1969, p.27

toate problemele care țin de conservarea colecțiilor.

Acest lucru este posibil prin popularizarea activităților de conservare-restaurare, prin mass-media, realizarea unor filme documentare pe aceste teme.

O carte conservată este un bun salvat, iar necesitatea restaurării ar trebui să constituie un caz excepțional.

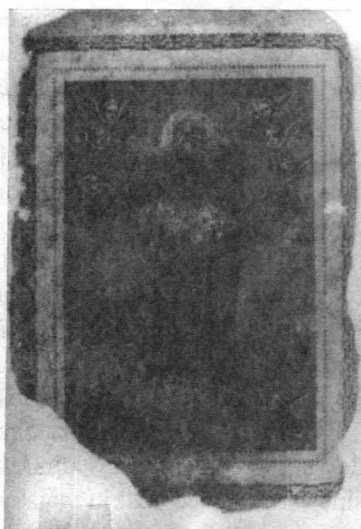
Situația în care au fost păstrate cărțile, de-a lungul timpului și în prezent, impune restaurări totale sau parțiale la un număr imens de volume, iar dacă nu vom lua măsurile adecvate, dacă nu vom trata „cauza“, deteriorările vor evolua.

Sub aspect strict tehnic, prin restaurare se poate înțelege „ansamblul operațiilor“ menite să conserve în timp toate informațiile conținute de obiectul luat în studiu. Acesta se caracterizează prin

pluralitate, deoarece cartea este

Filă de carte
„Acatistul Precistei“
înainte de întregire

Filă de carte întregită
prin tehnica
„la dublu“

alcătuită din diverse elemente constitutive și deci are „diverse valențe de ordin istoric, artistic, estetic și tehnic atât ale întregului cât și al fiecărei părți“.

Se poate spune că în restaurare nu se impun reguli fixe, cu excepția principiilor referitoare la compatibilitatea materialelor, a reversibilității acestora și a conservării pe cât posibil a fiecărui element constitutiv, menținând nealterată principala funcție a cărții - funcționalitatea.

Revenind la tema comunicării noastre prin „întregire“ se înțelege readucerea bunului cultural nu numai la forma inițială, dar și în ansamblul inițial. Completarea este operația care suplinește sau înlocuiește părțile lipsă sau atât de degradate încât nu mai pot să-și îndeplinească funcția².

Aceste definiții se regăsesc în principiul raportării la forma inițială a obiectului.

Orice operație de restaurare trebuie să-și propună readucerea obiectului restaurat la forma sa inițială, aceea dată de creatorul său.

Crespo și Vinas recomandă ca în satisfacerea acestui principiu, restauratorul să urmărească respectarea și recuperarea integrității totale și absolute a operei restaurate prin evitarea modificărilor reale sau aparente ale autenticității și valorii documentare³.

Principiul raportării la forma originară a obiectului obligă restauratorul să recupereze orice fragment și să-l integreze în ansamblul obiectului la locul potrivit.

Recuperarea formei originale a piesei respective devine o problemă cu adevărat grea.

Cazuistica este foarte generoasă și ar putea fi grupată astfel:

a) Unele documente au suportat în trecut operații de consolidare începând cu restaurarea fisurilor cu hârtie sau bandă adezivă și terminând cu legarea sau nelegarea obiectului într-o altă tehnică decât cea inițială. Restauratorul trebuie să ia hotărârea privitoare la ceea ce menține din elementele și tehnicile adăugate și la care din ele renunță.

b) Documente de format mare (hărți) la care s-au pierdut sferturi sau jumătăți din original. În astfel de situații se întregește cu hârtie propriu-zisă până la formatul deductibil.

c) Documente, foi volante de format obișnuit la care lipsesc unul sau mai multe fragmente delimitate de linia de pliere. În acest caz se completează zonele lipsă până la întregirea suprafeței documentului în limitele sale inițiale.

d) Lipsa unei file cu apariția de file desperecheate în fasciculele cărților. În asemenea situații, se completează fila desperecheată cu o lățime de 2 cm de la linia de pliere pentru a marca poziția filei pierdute.⁴

Vachter⁵ afirmă că materialele utilizate la întregire să fie folosite la recomandarea chimistului și să urmărească atingerea rezistenței inițiale ținând cont de durabilitate și compatibilitate.

Este cazul utilizării hârtiei

2. R. Florescu - *Bazele muzeologiei*, București, 1994, p.34.

3. Crespo C. și Vinas *La preservation et la restauration des documentes et livres papier*, Paris, 1984, p.46-47.

4. F. Oprea, *Principii de bază ale restaurării documentelor istorice*, comunicare susținută la Sesiunea Națională de Restaurare, Iași, 1994.

5. Vachter V., *Buchrestaurierung*, Leipzig, 1983, (Introducere prescurtată în Probleme de patologie a cărții), vol.22, B.N.B., București, p.297.

japoneze și a adezivului carboxi-motilceluloza.

Orice operație de adăugire, completare trebuie să fie reversibilă prin metode accesibile restauratorului. Aceasta se impune din două motive:

- oferă posibilitatea reluării tratamentelor de întregire în cazul unor noi degradări;
- salvează situații de accidente tehnice privind aplicarea greșită a unor tratamente sau operații.

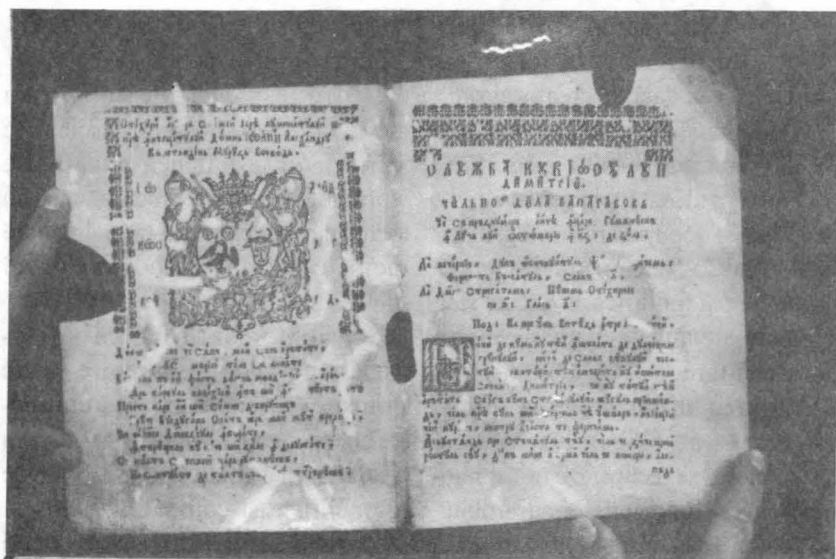
Orice tehnică de întregire trebuie să fie reversibilă, iar cartea să fie recuperată în starea sa inițială, dacă întregirea nu dă rezultatele scontate sau dacă tehnica utilizată trebuie înlocuită prin tehnici moderne mai avantajoase.

Restauratorul nu are voie să completeze textul în zonele în care acesta lipsește din cauza golurilor

din suport sau ca urmare a degradării scrisului.

Filă de carte „Cele nouă cântări” înainte de întregire

Filă de carte întregită prin tehnica „turnare de pastă”

6. Fliedier Françoise, Duchein, *Libres et documentes d'archeves*, în Problemele de patologie a cărții, vol. 24, B.N.B., București, p. 108.

Respectarea acestui principiu constituie pentru restaurator un act de mare responsabilitate de la care nu se poate abate fără riscul unor grave prejudicii aduse documentului întregit.

Restauratorul va proceda în așa fel încât zona întregită a cărții să fie observabilă la o analiză discretă fără a fi necesare mijloace sofisticate de cercetare.

Astfel, culoarea hârtiei japoneze va avea o tonalitate cu cca 10% mai scăzută sau ușor diferită de original.

Fliedier și Duchein⁶ recomandă că părțile care lipsesc să se înlocuiască cu materiale de aceeași natură în mod discret aparent.

În aplicarea tehnicilor de întregire a documentelor vor sta principiile de restaurare enume-

rate. Modul în care restauratorul respectă aceste principii determină calitatea prestației sale.

Tehnicile de întregire a documentelor se clasifică în tehnici manuale și tehnici mecanizate.

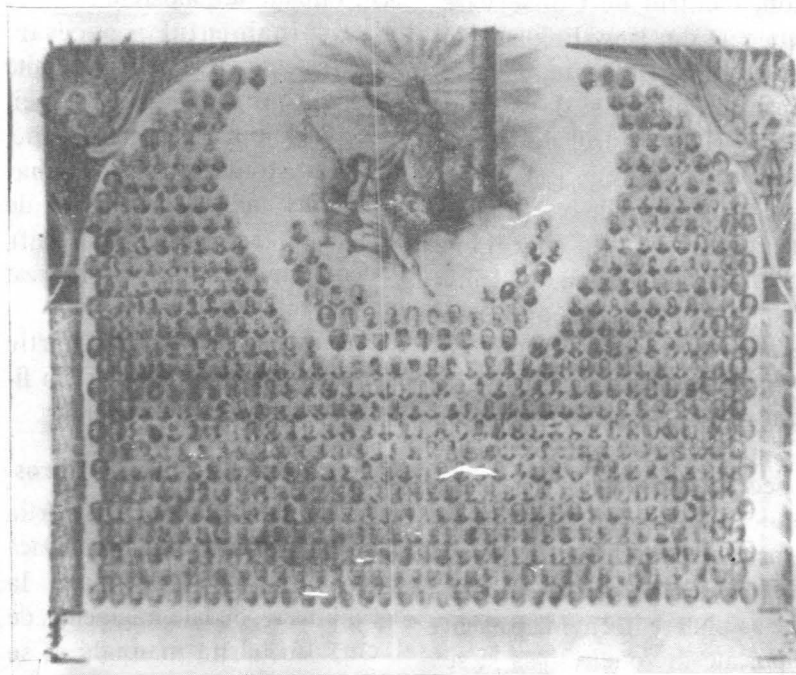
Din prima grupă fac parte tehnicile de întregire „la dublu“, „la simplu“ și tehnica manuală de turnare a pastei.

Din cea de a doua grupă face parte tehnica de turnare de pastă cu aparatul. Din această grupă fac parte mașinile de turnat pastă folosite în Occident și aparatul de turnat pastă numit „Sistemul Trobas“, după numele autorului.

Tehnica de turnare de pastă are la bază procesul de refibrilare a fibrelor de celuloză.

Originea conceptului de „refibrilare“ în conservarea hărții

Litografia „Membrii Legiunii de Onoare“, consolidată prin tehnica „cașerării umede cu ajutorul vâului de nylon“ și întregită prin tehnica „la simplu“

pare cunoscută de aproximativ 50 de ani, existând referiri privind un astfel de procedeu în fosta Cehoslovacie.

Dr. Esther Alkalay⁷, care a descoperit mașina de refibrilare și a scris numeroase articole despre acest procedeu, se referă la primul experiment al lui J.Pnjusha din Rusia, în 1950.

Inspirându-se din acest experiment, dr. Arkalay a pus la punct, între 1962-1966, două variante ale mașinii de refibrilat, la Biblioteca Națională „CYRIL” și „METHODIUS” din Sofia. Apoi ea a emigrat în Israel, unde a pus la punct mai multe variante sofisticate ale mașinii.

Astfel de mașini sunt acum folosite cu succes, de un număr mare de instituții, printre care Biblioteca Congresului din Washington, Centrul de Conservare Documente din New England, în Anglia, Franța, Rusia, Cehia, Germania, Polonia și de 2-3 ani România (Laboratorul de Restaurare Hârtie Brașov).

Se poate vorbi de o refibrilare doar atunci când la marginea părților lipsă se regăsesc fibre libere (răzlețe) care apoi, se împânzesc, se întrepătrund cu suspensie de substanță fibroasă și dau ca rezultat o foaie omogenă, fără suprapuneri. Pentru aceasta este necesar un vacuum destul de puternic, care se obține în aparat prin scăderea nivelului apei cu ajutorul unei pompe și, astfel, fibrele ce plutesc libere în apă sunt transportate în zonele lipsă și se

depun în acestea, realizându-se refibrilarea. O refibrilare perfectă trebuie să arate la marginile asamblate o întrepătrundere neîntreruptă a fibrelor vechi cu cele noi.

O suprapunere minimă este de dorit să se obțină când hârtia are fibrele foarte distruse.

Aparatele de refibrilare funcționează pe două principii, unul pe principiul cu vacuum, altul pe baza principiului hidrostatic.

Aceste aparate sunt foarte costisitoare, de aceea, alături de tehnica întregirii cu suspensie de fibre de celuloză realizată mecanic, există și metode manuale de turnare de pastă. O astfel de metodă ne-am propus să prezentăm aici.

Metoda de întregire prin turnare manuală de pastă, folosită în Laboratorul zonal de restaurare Iași, impune următoarele⁸:

Echipamentul necesar: mixer electric cu lamele neascuțite pentru a preveni tăierea fibrei, masă cu lumină, pensete diferite, spatulă stomatologică, pahar Berzellius, pulverizator, hârtie de filtre, pâslă (adică patul absorbant), material suport de susținere, realizat din vâl polisteric.

2. Sursa de fibre - hârtie manuală cu patina timpului din fibre și pastă de celuloză sulfat.

Propagarea amestecului fibros

Mai întâi se testează hârtia manuală, pentru a nu fi acidă. Dacă este acidă, se procedează la deacidificare. Se taie fragmente, de 1 cm, din hârtia manuală și se

7. K.Trobas, *Papier Restaurierung in Archiven Bibliotheken und Sammlungen*, Graz, Austria, 1980;
8. Denis Blunn, *The first mechanical leag-casting in the paper*, Conservator journal on the II United Kingdom Group paper, vol.I, England, 1976, pg.75.
8. E. Pirău, *Restaurarea unei tipărituri din secolul al XIX-lea prin tehnica manuală de turnare de pastă*, Comunicare la Sesiunea Națională de Restaurare, Tulcea, 1996.

umectează timp de două ore. Se fierb fragmentele aproximativ o jumătate de oră, timp în care se înlătură agentul de încheiere a hârtiei. După decantare, fibrele de hârtie se transferă într-un vas de plastic, unde se adaugă 1/4 litri apă distilată. Cu mixerul, se omogenizează amestecul, în câteva minute, până se obține „împâslirea“. Mixarea este completă, atunci când nu mai există „noduri“, când pasta are un aspect omogen. Se adaugă 1,5 cm³ fungicid, pentru a preveni biodegradarea.

Înainte de începerea operației de obturare a zonelor lipsă se efectuează toate tratamentele preliminare și anume, curățirea mecanică, curățirea umedă și deacidificarea.

Metoda de lucru

Se lucrează la masa cu lumină pentru a avea un control foarte bun. Peste masa cu lumină - umezită, se așează vâl poliesteric care a fost relaxat prin umezire cu pulverizatorul cu apă. Se relaxează, prin umezire cu apă și fila sau documentul ce urmează a fi întregit. Aplicarea amestecului fibros în zonele lipsă se face cu

instrumente diferite, în funcție de mărimea acestora, cu ace, pensulă, spatulă stomatologică, linguri cu cioc. Odată zona obturată, se netezește cu fălțuitorul, după care se reîncheiază cu soluție de 2% cm³. Sandwichul astfel format, adică vâl poliesteric și filă întregită, se desprinde de pe masa de lumină și se transferă pe patul absorbant, adică pâsla. Protejat de polietilenă, sandwichul se introduce în presa de legătorie unde va sta 24 de ore. Pentru ca întregirea să fie rezistentă, după 24 h, se procedează la reîncheierea cu soluție de 25 cm³ a celeilalte fețe a filei.

Intervenția prin tehnica manuală de pastă este migăloasă, dar spectaculoasă și se recomandă, în special, la tipărituri și documente scrise cu cerneluri insolubile în apă, degradate prin acțiunea insectelor.

SUMMARY

The author shows us the preoccupations concerning the preservation of the books and documents today, and, after it, she presents the degradation of these documents, which is often caused by man.

She defines the notion of completion, and presents the techniques of completion, which are used in the preservation and restoration of the documents.

She insists on presenting the technique of the manual method of paper application in the conservation of works of art on paper, which she shows in detail.